

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР
У74

Автори:

Марецька Л. П., завідувач науково-методичної лабораторії української мови та літератури Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Окунович Т. Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства Херсонського державного університету;
Чаловська М. В., учитель української мови та літератури вищої категорії, учитель-методист Херсонської багатoproфільної гімназії № 20 імені Б. Лавренюва Херсонської міської ради.

Рецензенти:

Плиско К. М., доктор педагогічних наук, професор;
Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент.

Українська мова. 5 клас. II семестр (за підручником
У74 С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичової) / Л. П. Марецька, К. Ю. Голобородько, Т. Г. Окунович, М. В. Чаловська / за ред. Є. П. Голобородько. — Х. : Вид. група «Основа», 2014. — 132, [4] с. — (Серія «Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-2178-6.

У посібнику репрезентовано всі уроки української мови для II семестру 5 класу за новою програмою 11-річної школи (за підручником С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичової; К.: Грамота, 2013).

Метою створення цього посібника є бажання полегшити підготовку вчителя до уроку, вивільнити час для творчої складової. Конспекти складено за чіткою структурою, містять основні етапи уроку, але можуть бути творчо доопрацьовані. Зручний формат перфорації дає можливість виокремити конспект кожного уроку.

Для вчителів української мови й літератури загальноосвітніх шкіл, керівників методичних об'єднань, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР

ISBN 978-617-00-2178-6

© Марецька Л. П., Голобородько К. Ю.,
Окунович Т. Г., Чаловська М. В., 2014
© Голобородько Є. П., заг. ред., 2014
© ТОВ «Видавнична група «Основа»», 2014

Зміст

Урок № 57	Ненаголошені голосні [е], [и], [о] в коренях слів. Орфограма (практично)	5
Урок № 58	Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом	7
Урок № 59	Основні правила переносу	9
Урок № 60	Позначення на письмі ненаголошених [е], [и] та [о] перед складом з наголошеним [у] в коренях слів	11
Урок № 61–62	Орфографічний словник. Орфографічна помилка, її умовне позначення	13
Урок № 63	Тренувальні вправи з теми «Орфографія»	15
Урок № 64	Розвиток зв'язного мовлення № 14. Твір-опис окремих предметів у художньому стилі	17
Урок № 65	Контрольний диктант	19
Урок № 66	Уподібнення приголосних звуків	21
Урок № 67	Спрощення в групах приголосних	23
Урок № 68	Розвиток зв'язного мовлення № 15. Твір-розповідь на основі власного досвіду в художньому стилі	25
Урок № 69	Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків. Чергування [о] — [а], [е] — [і], [е] — [и], [о], [е] з [і] (практично)	27
Урок № 70	Чергування [о] — [е] після шиплячих та [г], [к], [х] в коренях слів. Чергування приголосних [г], [к], [х] — [ж], [ч], [ш] — [з], [ц], [с]	29
Урок № 71	Основні випадки чергування <i>у-в, і-й</i>	31
Урок № 72	Розвиток зв'язного мовлення № 16. Усний твір-оповідання про випадок із життя. Відгук про висловлювання товариша	33
Урок № 73	Фонетична транскрипція. Вимова префіксів <i>з- (зі-, с-), роз-, без-</i> ...	35
Урок № 74	Позначення м'якості приголосних на письмі буквами <i>ь, і, я, ю, є</i> . Сполучення <i>йо, во</i>	37
Урок № 75	Правила вживання знака м'якшення	39
Урок № 76	Розвиток зв'язного мовлення № 17. Усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму	41
Урок № 77	Правила вживання апострофа	43
Урок № 78	Подвоєння букв на позначення подовження м'яких приголосних та збігу однакових приголосних звуків	45
Урок № 79	Написання слів іншомовного походження. Словник іншомовних слів	47
Урок № 80	Букви <i>и, і</i> . Правопис знака м'якшення та апострофа в словах іншомовного походження	49
Урок № 81	Подвоєння букв у загальних та власних назвах. Виразне читання вголос	51
Урок № 82	Тренувальні вправи з теми «Фонетика. Орфоєпія. Орфографія» ...	53
Урок № 83	Контрольна робота № 5 з теми «Фонетика. Орфоєпія. Орфографія»	55
Урок № 84	Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова. Культура мовлення. Використання слів відповідно до їхнього значення	57
Урок № 85	Використання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях. Культура мовлення. Доцільність використання слів із переносним значенням. Лексична помилка (практично)	59
Урок № 86	Загальноновживані (нейтральні) і стилістично забарвлені слова. Ознайомлення з тлумачним і перекладним словниками. Культура мовлення. Доцільність використання стилістично забарвлених слів	61
Урок № 87	Групи слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми). Ознайомлення зі словниками синонімів, антонімів. Словникові статті в словниках різних типів	63
Урок № 88	Контрольний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму	65

Урок № 89	Контрольний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму	67
Урок № 90	Тренувальні вправи з теми «Групи слів за значенням». Культура мовлення. Доцільність використання синонімів для уникнення невиправданих повторів слів	69
Урок № 91	Розвиток зв'язного мовлення № 20. Відповідь на уроках української мови в науковому стилі	71
Урок № 92	Походження (етимологія) слова. Етимологічний словник української мови	73
Урок № 93	Тренувальні вправи з теми «Лексикологія». Слухання — розуміння текстів різних стилів і типів мовлення	75
Урок № 94	Розвиток зв'язного мовлення № 21. Ділові папери. Лист рідним, друзям. Адреса	77
Урок № 95	Контрольна робота № 6 з теми «Лексикологія» (тестові завдання). Контрольна перевірка навичок аудіювання (тестові завдання)	79
Урок № 96	Основа слова і закінчення — значущі частини слова. Орфоепія. Вимова префіксів <i>pre-, pri-, pri-</i>	81
Урок № 97	Спільнокореневі слова й форми слова	83
Урок № 98	Незмінні й змінні слова	85
Урок № 99	Значущі частини слова. Правопис, написання префіксів <i>pre-, pri-, pri-</i>	87
Урок № 100	Розвиток зв'язного мовлення № 22. Замітка в газету (зі шкільного життя) інформаційного характеру	89
Урок 101	Розбір слова за будовою. Граматика. Особливості будови вивчених частин мови	91
Урок № 102	Значущі частини слова. Текст. Удосконалення вмінь знаходити інформацію до обраної теми, аналізувати її, добирати ключові слова для висловлювання	93
Урок № 103	Розбір слова за будовою. Правопис. Вивчені орфограми в значущих частинах слова	95
Урок № 104–105	Розвиток зв'язного мовлення № 23–24. Контрольний твір-оповідання про випадок із життя	97
Урок № 106	Тренувальні вправи з теми «Будова слова. Орфографія». Культура мовлення. Використання в мовленні слів із префіксами та суфіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності	99
Урок № 107	Контрольна робота № 7 з теми «Будова слова. Орфографія» (тестові завдання)	101
Урок № 108	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Синтаксис. Пунктуація. Просте речення»	103
Урок № 109	Повторення й узагальнення вивченого з теми «Синтаксис. Пунктуація». Складне речення	105
Урок № 110	Синтаксичний розбір речення	107
Урок № 111	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Лексикологія»	109
Урок № 112	Лексикологія. Робота зі словником	111
Урок № 113	Лексикологія. Тренувальні вправи	113
Урок № 114	Річна контрольна робота за текстом адміністрації	115
Урок № 115	Аналіз диктанту. Вивчені орфограми в значущих частинах слова	117
Урок № 116	Тренувальні вправи з орфографії	119
Урок № 117	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Будова слова. Орфографія». Значущі частини слова	121
Урок № 118	Спільнокореневі слова й форми слова	123
Урок № 119	Повторення, узагальнення і систематизація вивченого з розділу «Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія»	125
Урок № 120	Фонетичний розбір слова	127
Урок № 121	Контрольна робота № 8 з теми «Повторення»	129
Урок № 122	Аналіз контрольної роботи	131

Урок № 57. **ЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ [Е], [И], [О]** **В КОРЕНЯХ СЛІВ. ОРФОГРАМА (ПРАКТИЧНО)**

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити й систематизувати знання учнів про правила вимови наголошених і ненаголошених голосних і позначення їх на письмі; формувати вміння й навички правильної вимови та написання ненаголошених [e], [и], [o] в коренях слів; удосконалювати вміння записувати слова фонетичною транскрипцією, обґрунтовувати особливості вимови голосних та їхнього графічного зображення; розвивати фонематичний слух, увагу, пам'ять.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Самостійна робота

- ▶ Запишіть речення, правильно поставивши знак наголосу в кожному слові. Знайдіть слово, у якому можливий подвійний наголос.

Під снігами в підз..меллі, в з..млянній м'якій постелі, де немає світла дня, причаїлося з..рня. Там не холодно з..рнинці — спить вона, мов перинці, й тихо снить хороші сни про в..селі дні в..сни.

- ▶ На місці крапок вставте пропущенні букви. Обґрунтуйте свій вибір правилом.

Лінгвістична хвилинка (бесіда)

- ♦ Який склад називаємо наголошеним?
- ♦ Чи чітко вимовляємо голосні звуки, що стоять у слові під наголосом?
- ♦ Як перевірити написання ненаголошеного голосного в слові?
- ♦ Для чого необхідно вміти користуватися орфоепічним та орфографічним словниками?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Експрес-бесіда

- ♦ Скільки голосних звуків в українській мові? Назвіть їх.
- ♦ Як вимовляємо голосні звуки в наголошених складах?
- ♦ Як вимовляємо голосні звуки в ненаголошених складах?
- ♦ Які голосні звуки вимовляємо чітко в наголошених і ненаголошених складах?

Лінгвістичне дослідження

- ▶ Прочитайте слова, вказавши в них місце наголосу. З'ясуйте: як вимовляються в слові ненаголошені голосні [e] та [и]? Як вимовляється звук [o] перед наголошеним складом з [у]?

Берега, берег, чекати, будень, неділя, летить, зелений, вітер, небеса; хитати, бриніти, висот, синіти, наливатися, тихенький, свитина; борсук, монастир, козак, зозуля, голубка, союз, кожух.

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом (за підручником)

Створення проблемної ситуації. Петрик, готуючись до уроку з української мови, не міг пояснити, які звуки позначають букви Е, И, О в ненаголошеній

позиції. Він звернувся по допомогу до Оксанки. Дівчинка запропонувала скласти алгоритмічну таблицю, яка допоможе вирішити це питання.

Допоможіть Петрикові скласти таку таблицю й проілюструвати її прикладами.

Наголошений голосний [o]:

I. Голосний [e] у слові наголошений

Так ↓ вимовляємо [e]	Ні ↓ вимовляємо [e ^н]
----------------------------	---

II. Голосний [и] у слові наголошений

Так ↓ вимовляємо [и]	Ні ↓ вимовляємо [и ^е]
----------------------------	---

Ненаголошений голосний [o]:

1. Голосний [o] у слові наголошений

Так ↓ вимовляємо [o]	Ні ↓ Див. 2.
----------------------------	--------------------

2. Голосний [o] у слові ненаголошений у позиції перед наголошеним [y] або [i]

Так ↓ вимовляємо [o ^y]	Ні ↓ Див. 1.
--	--------------------

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Орфоепічний практикум

- ▶ Прочитайте текст, правильно вимовляючи голосні звуки. Дайте йому назву. Простежте, які голосні вимовляємо чітко, а які — нечіткою.

Краплини ранкової роси можуть сяяти прекрасніше, ніж дорогоцінне каміння. А саме каміння вважається дорогоцінним хіба ж не тому, що воно своєю красою може зачарувати людину?

Травинка, що вперто пробивається крізь сірий асфальт, безодня нічного зоряного неба, ласкаве чи сердите море, громаддя гір, ширяння орла або політ бджоли, нічні співи солов'я або вигин лебединої шиї — усе це несе в собі невичерпний заряд краси.

Творча робота

- ▶ Запишіть слова. Запам'ятайте їхній правопис. З'ясуйте їхнє лексичне значення, скориставшись тлумачним словником. Складіть із трьох слів вибір речення. Запишіть їх. Поясніть орфограму «Ненаголошені голосні». Кишеня, леміш, директор, метушня, минулий, цибуля, плекати, лиман, пшениця, серпанок, тремтіти, чепурний диплом.

Робота в парах (розподільний диктант)

- ▶ Вказані слова запишіть у три стовпчики: 1) з голосним [e]; 2) з голосним [и]; 3) з голосним [o]. Звірте свої записи з правилами.
В..сокий, в..да, в..л..тенський, ч..тання, в..л..сся, укр..вати, д..фіс, стр..міти, в..р..г, літоп..с, січ..нь, д..р..га, н..нав..діти, од..надцять, здал..ка, п..р..н..сти, сімд..сят, ..зерце, дзв..нити, ож..л..дь, кол..со, абр..кос, ел..мент, д..ханья, р..ш..то, к..жух, уроч..стий, з..л..то.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Закінчіть речення»

На уроці я навчив (ла)ся... (Використовуйте інтерактивний метод «Мікрофон».)

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати за підручником вправу 287, с. 124.
- ▶ Підготувати усну розповідь про звукове значення літер e, и, o.

Урок № 58. **ЕНАГОЛОШЕНІ ГОЛОСНІ, ЩО НЕ ПЕРЕВІРЯЮТЬСЯ НАГОЛОСОМ**

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про наголошені й ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом; обґрунтувати написання слів із ненаголошеними голосними, що не перевіряються наголосом; формувати вміння й навички правильної вимови ненаголошених голосних, записувати слова фонетичною транскрипцією, знаходити в словах орфограму «сумнівний ненаголошений голосний»; розвивати вміння правильно інтонувати власні висловлювання, враховуючи вимоги логічного наголосу в потоці мовлення; удосконалювати вміння користуватись орфографічним словником; розвивати увагу, пам'ять, логічне мислення; виховувати любов і пошану до рідного слова.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Вид уроку: урок осмислення нової інформації.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Робота біля дошки (пояснювальний диктант)

- ▶ Запишіть речення. Слова із сумнівними голосними підкресліть. Запишіть їх фонетичною транскрипцією.

Вже середина січня. Сьогодні ясний зимовий день. Сонце світить сліпуче яскраво. Навколо все біле-біле. М'який пухнастий сніг рівним шаром покрив землю. Сніг всюди: на лавках, на дахах будинків, на деревах. Деревата стоять у снігу, немов яблуні в цвіту. Білі-білі. І тільки де-не-де видніються червоні кетяги горобини.

Самостійна робота

- ▶ Запишіть слова, поставте в них наголос. Змініть у слові наголос, з'ясуйте, чи змінилось лексичне значення слова.
Замок, приклад, обід, терен, колос, орган, сім'я, тріска.
- ▶ Складіть усне повідомлення «Про роль наголосу в слові».

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ І ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Експрес-бесіда

- ◆ Що ми називаємо наголосом?
- ◆ Чи всі слова мають наголос?
- ◆ Дайте визначення понять «наголошений голосний» і «ненаголошений голосний».
- ◆ Як вимовляємо голосні звуки в наголошених складах?
- ◆ Як вимовляємо ненаголошені [e], [и], [o]?
- ◆ Як вимовляємо ненаголошені [a], [y], [i]?

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом узагальнювальної таблиці «Норми української літературної вимови» (за підручником)

Робота з теоретичним матеріалом задля зіставлення нових знань із базовими (аналіз таблиць, спроектованих на екран мультимедійної дошки)

В українській літературній вимові голосні під наголосом вимовляємо завжди чітко: *зелень, щєбече, пити*. В інших випадках їх сплутують:

ненаголошений [е] з [и], [и] з [е] (*великий, бо велич*); [о] з [у] сплутують лише перед складом з наголошеним [у] або [і] (*розумний, бо розум*).

► Проаналізуйте таблицю.

Ненаголошені [е], [и] та [о], що перевіряються наголосом

У складах з ненаголошеним голосним пишемо ту саму букву, що й під наголосом	<i>голубка, бо голуб; непримиренний, бо мир</i>
---	---

Ненаголошені [е], [и] та [о], що не перевіряються наголосом

Пишемо е , якщо при змінюванні слова неясний звук випадає або чергується з і в закритому складі	<i>Вітер — вітру, каменя — камінь</i>
Пишемо е в кореневих буквосполученнях <i>ере-, -еле-</i>	<i>Берег, стерегти, пелена, пелехатий</i>
Пишемо и в кількох дієслівних коренях, коли звук випадає при зміні слова	<i>Згинати — зігну, починати — почну, проривати — прорву</i>
Пишемо и в кореневих буквосполученнях <i>-ри-, -ли-</i>	<i>Бриніти, гриміти, дрижати, кривавий, криниця</i>
Пишемо о , якщо при змінюванні в наступному складі немає наголошеного у чи і	<i>Поріг — порога, кожух — кожушина</i>

У деяких словах (переважно іншомовних) написання ненаголошеного голосного не перевіряється: *левада, бензин, бетон, кишень, пиріг*. У таких випадках краще користуватися орфографічним словником.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Проблемна ситуація. Робота з теоретичним матеріалом

Петрик, виконуючи завдання з теми «Ненаголошені голосні звуки», не зміг правильно вставити пропущені літери. Допоможіть хлопчику впоратися із завданням. Що треба зробити, щоб правильно виконати вправу?

Вправа «Заповни дірки»

► Запишіть вказані слова, уставляючи замість крапок пропущені голосні букви. Розставте наголос. Свій вибір аргументуйте вивченими правилами. Записані слова введіть у речення.

С..ло, сп..нитися, б..р..г, б..р..гти, тр..вога, кр..ниця, в..л..чезні, к..жух, г..р..бці, в..дмідь, в..с..лий.

Робота в парах. Словниковий диктант

► Прочитайте слова. Знайдіть ті, в яких уживання голосних звуків не перевіряється наголосом, підкресліть їх. До якого словника слід звернутися, щоб перевірити написання цих слів? Поясніть орфограму «Ненаголошені голосні». Вечірній, легенький, ведмідь, керівник, пшениця, леміш, високий, календар, шинеля, республіка, звичайно, блискавиця, кишень, степовий, легенда, вербовий, система, температура, сидіти, кресати, химерний.

► Випишіть ці слова. Запам'ятайте їхній правопис. Яке значення мають перелічені слова? Скористайтеся тлумачним словником.

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

ІХ. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

► Виконати за підручником вправу 295, с. 127.

► Виписати з підручника «Українська література» (з останнього твору) два речення, у яких є слова з ненаголошеними *е, и, о*.